

İŞLETMELERDE NET İŞLETME SERMAYESİ İLE İLGİLİ KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Yrd.Doç.Dr.M. Emin ARAT

0.GİRİŞ

İşletmelerin başarıları veya başarısızlıkları işletmelerdeki dönen varlık kısa süreli borçların ahenkli bir şekilde yönetilmesine, diğer bir deyişle net işletme sermayesine bağlıdır.

Bazı finansal yöneticiler, işletme sermayesinin sürekli olarak kendi kendini koruduğunu düşünerek, dikkatlerini çoğu kez işletmelerdeki sabit varlıklara yöneltirler.

Oysa ki işletme sermayesi yönetimine önem verilmediği takdirde, bu sermaye sabit varlık haline dönüşeceğiinden, işletme varlıklarının likiditesi azalacak, dolayısıyla kısa vadeli borçlar ödenemeyeceği gibi çoğu kere günlük peşin mal alınları ve yapılması gereken masraflar için nakit sıkıntısı çekilecektir.

Diğer taraftan net işletme sermayesinin gerektiğinden fazla olması likiditeyi artırmakla birlikte, fazla olan nakdin gereksiz yere atıl bırakılmasına sebep olacağından karlılığın düşmesi sonucunu doğuracaktır.

I. İŞLETME SERMAYESİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

10. İŞLETME SERMAYESİNİN TANIMI

Bilançolarda işletme sermayesinin tek bir küme halinde görünmemesi, bu terimin çoğu kez değişik anlamlarda kullanılmasına neden olmuştur. Literatürde "Döner Sermaye" ve "İşletme Sermayesi" denilen çalışma sermayesi bu nedenli iki şekilde tanımlanabilir:

- İşletme sermayesi, bilançoların aktifinde yer alan cari aktiflerle, pasif bölümdeki kısa vadeli borçlar arasındaki farktır.
- İşletme sermayesi dönen varlıkların tümüne verilen isimdir.

Bu iki tanım arasındaki fark, cari pasiflerin diğer bir deyişle kısa vadeli borçların, dönen varlıklardan düşülmesi veya düşülmemesinden ileri gelmektedir. Birinci tanımdan kısa vadeli borçları aşan dönen varlıkların fazlalığı anlaşıldığı halde, ikinci tanımdan, kısa vadeli borçlar söz konusu edilmeyip, sadece dönen varlıkların toplamı işletme sermayesidir neticesi çıkmaktadır. Bu durumda ilk tanımın belirlediği işletme sermayesine "net işletme sermayesi", sonraki tanımın ifade ettiğine brüt işletme sermayesi veya kısaca işletme sermayesi denilmesi uygun olur.

II. İŞLETME SERMAYESİNİN UNSURLARI

DÖNEN VARLIKLAR

Dönen varlıklar bir yıl içinde paraya çevrilebilen alacaklar ve üretimi bir kez katılmakla tüketilen madde ve gereçler ile mamüller ve ticari mallardan oluşur. Bunlar bir he-

e) Kapasiteyi kullanma durumu: Sanayi işletmelerinde kapasiteyi kullanma oranı arttıkça, NİS ihtiyacı da artar. Zira asgari stok düzeyi kapasite arttıkça artar.

f) Kısa süreli krediler: İşletmeler özellikle bankalardan sağladıkları kısa süreli kredilerle, çeşitli dönen varlık edinir ve çeşitli masraf ve ihtiyaçlarını karşılayabilirler. Bu tür kısa vadeli krediler NİS İhtiyacını azaltıcı niteliktedir.

g) Kar : Kısa vadede NİS gereksinimini karşılamada kullanılır ancak uzun vadede fon kaynağı olarak uzun süreli borçların ödenmesinde kullanılır.

h) Amortisman : Amortisman para ile ödenmeyen masraf olarak mamul maliyetine katılır, mamul satıldığında işletmeye nakit olarak geri döner. Geri döner bu tutar işletme sermayesi ihtiyacını karşılamakta kullanılır. Uzun vadede amortisman fon kaynağı olarak uzun süreli borçların ödenmesinde kullanılır.

i) Fiyatlar genel düzeyi: Fiyatlar genel düzeyindeki artışlar sonucu hammadde ve geç masrafları ile öteki masrafların tutarında büyük artış olur. Bu durum işletme sermayesi ihtiyacını artırır.

j) Teknolojik gelişmeler: İşletmenin teknolojik gelişmeye kendini uydurması, üretim maliyetinin düşmesine neden olur. Bu ise üretimde kaybın azalmasına ve daha az emek kullanmaya neden olur. Özellikle üretim süresinin kısalması ve benzeri tasarruflar, işletme sermayesini etkiler.

k) Vergi oranları: Vergi oranlarının artması işletmeden daha çok miktarda nakit çıkışı gerektirir. Bu da işletme sermayesi gereksinimini karşılayan kısmının azalması anlamına gelir.

3. NET İŞLETME SERMAYESİ İLE İLGİLİ BAŞLICA YÖNETSEL SORUNLAR

Net işletme sermayesi yönetiminde karşılaşılan sorunların başlıcaları şunlardır:

a) İşletmelerin faaliyet hacmi arttıkça diğer bir deyişle, kapasitesi arttıkça daha fazla döner sermayeye ihtiyaç duyar. Bunun için gerekli ham, yardımcı madde ve malzeme tedarikinde bulunurken, buna paralel olarak işçilik, tamir - bakım gibi faaliyet masrafları da artar. İşletme yöneticilerinin bu durumda karşılaştıkları sorun net işletme sermayesidir. Yöneticiler, kapasite artırımına karar verince net işletme sermayesinin artacağını da gözönünde bulundurmamak zorundadırlar.

b) Enflasyon dönemlerinde yani fiyatlar genel seviyesinin yükselmeye başladığı dönemlerde, işletmede kullanılan madde ve gereç sarfı için gerekli olan nakit tutarı ihtiyacı artmaya başlar. Buna karşı işletme vadeli satış yapıyor ise, alacakların tahsilatı zamana bağlı olduğundan, fiyat yükselişlerini geriden izler. Bu durum ise işletmenin aleyhindedir.

c) Tedarik yeri ve şartların değişmesi, işletmenin asgari hammadde ve gereç stok düzeyinin değişmesine neden olur. Örneğin, tedariki ithale bağlı olan hammaddenin yurt içinde üretimine başlanması veya üretimde kullanılan hammaddenin ikamesinin bulunması net işletme sermayesi tutarını etkiler.

d) İşletmenin satışlarını artırıcı bir yönetim politikası izlenmesi durumunda, üretim için gerekli ham ve yardımcı madde ihtiyacı artar. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, kapasitenin artması, bağlı olarak asgari hammadde düzeyinin artmasına neden olur.

Bu ise daha fazla net işletme sermayesine ihtiyaç duyma demektir.

e) İşletmede dönen varlıklar ve kısa süreli borçlar ile işletmenin karlılığı arasında yakın bir ilişki vardır. Örneğin kredili olarak alınan mal pasifte satıcılar, aktifte dönen varlıklar arasında mal stok hesaplarında görülür. Mal satıldığında, satılan kısım kadar stoklarda bir azalma, buna karşın alacaklarda veya kasada o oranda artma görünür. Bu ise net işletme sermayesinin artmasına neden olur.

f) İşletmenin satış karlılığı düşük olsa bile dönen varlık yatırımın devir hızını artırarak, karlılığın dolayısıyla net işletme sermayesinin artmasına neden olunabilir.

g) Net işletme sermayesinin yönetiminde karşılaşılan sorunlardan biri de alıcılara tanınan vadenin artırılması veya azaltılmasıdır.

Alıcılara tanınan süre artınca, alıcılara üzerinde kalan tutar artar. Vadenin uzaması alacakların devir hızının yavaşlamasına neden olur. Bu durum ise net işletme sermayesinin ihtiyacının fazlalaşması demektir. İşletmeler ise alacak devir hızını artırmak dönen sermaye sıkıntısını önlemek amacıyla müşteriler lehine peşin alışlarda iskonto teklif ederler. Alıcılar dönüş kat sayısının yüksek olması, diğer bir deyişle nakde çevrilme hızının artması net işletme sermayesi tutarını azaltacaktır.

h) Net işletme sermayesinde karşılaşılan sorunlardan biri de kar dağılımıdır. Dağıtımın belirli bir zaman yerine, dönem içindeki süreye yayılması net işletme sermayesi üzerinde azaltıcı etki yapar. Zira kar dağıtımını belirli bir zamana toplanırsa mevcut para bu ödeme için kullanılacak, dönen varlık ihtiyacı ve borç ödemeleri için kısa süreli kredi alma durumu doğacak, sonuçta kar dağıtımını için yine borçlanılacaktır. Hatta kar dağıtımının dönem sonuna doğru yaydırılması, geçen bu sürede oluşan karlardan sağlanan kaynağın, geçen dönemin karını dağıtmada kullanılması olanağını getirdiğinden net işletme sermayesine azaltıcı etki yapar.

i) Faaliyette bulunan işletmelerde likidite seviyesi, net işletme sermayesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu seviyenin optimum düzeyde bulunmaması sorunlara neden olmaktadır.

İşletmeler genellikle kredili alım satım faaliyetinde bulunmaktadır. Kredi düzeninin aksamadan işlemesi, işletmelerin kredilerini zamanında geri ödeyebilmelerini sağlayacak likidite politikalarına bağlıdır.

Likidite derecesinin optimum sınırının bulunması, işletme finansmanında önemli bir amaç olarak sayılabilir. Zira likidite bir defa oluştuktan sonra değişmeyen bir nitelik göstermeyip, dinamik bir oluşum gösterir.

Likidite sıkıntısı işletmede ödeme gücündeki aksaklığın ilk basamağıdır. Öte yandan likidite fazlalığı da mevcut döner sermayeden yeteri kadar yararlanılmadığını ifade eder.

j) Kısa vadeli satıcı kredilerinin yönetilmesinde karşılaşılan önemli sorunlardan biri de, satıcıların tanıdığı ortalama vadenin belirlenmesidir. Bunun yanında satıcılar devir katsayısının miktarı da önemlidir. Her iki etken net işletme sermayesi miktarını azaltır veya artırır. Özellikle satıcıların tanıdığı ortalama vadenin artması net işletme sermayesi ihtiyacını azaltır. Satıcıların tanıdığı süre uzadıkça, satıcılara borç tutarı da artar. Bu ise işletmeye yeni finansman kaynağı sağlar.

k) Kısa vadeli kredi türlerinden biri de banka kredileridir. Firmalar bu kredilerle net işletme sermayesi ihtiyaçlarını karşılarlar. Kredi limitlerinin daraltılması net işletme sermayesi ihtiyacının artmasına neden olur. Bu ihtiyacın giderilmesi için alternatif kredi kaynaklarına başvurulur. bu kredilerin maliyetleri ise oldukça yüksektir.

4. SONUÇ

İşletme bilançolarındaki, dönen varlıklar ve kısa süreli borçlar arasındaki fark net işletme sermayesi olarak tanımlanmaktadır. Dönen varlıkların tümüne işletme sermayesi veya brüt işletme sermayesi, dönen varlıkların kısa vadeli borçları aşan kısmına ise net işletme sermayesi denilmektedir.

İşletmelerde net işletme sermayesi yönetilirken, karlılıkla likidite arasında devamlı bir şekilde çelişilir. Zira net işletme sermayesinin yeterli seviyeden fazla olması, bir taraftan likiditenin artmasına, diğer taraftan fonların atıl kalmasına dolayısıyla karlılığın azalmasına sebep olur.

Aynı şekilde işletme sermayesinin gerekli miktardan az olması likiditenin düşmesine sebep olacağından, işletme kısa vadeli borçlarını ödiyememe gibi bir durumla karşılaşabilir.

Net İşletme sermayesini yeterli seviyede tutmak işletmenin finansal yöneticilerinin en önemli görevidir.

Gereğinden fazla nakit bulundurması veya gerekli nakidin azalmasına sebep olacak fazla stok bulundurması, müşterilere kredi limitinin üstünde mal satılması veya vade tanınması işletme sermayesinin kötü yönetildiği neticesinin çıkarılmasına neden olur. Eğer alacaklar ve stoklar devamlı şekilde yeterli seviyede tutulursa nakdin gereksiz yere bu bileşenlere ayrılması önlenmiş olur.

İşletmenin finansal yöneticileri, net işletme sermayesinin yönetiminde, dönen varlık ve kısa süreli borç ilişkisini optimum düzeyde tuttıkları takdirde, net işletme sermayesi yönetiminde karşılaşılabilecekleri sorunları en aza indirmiş olurlar.

5. YARARLANILAN YAYINLAR

- Akgüç, Ö. : Mali Tablolar Analizi, İstanbul, 1987
Akgüç, Ö. : Finansal Yönetim, İstanbul, 1986
Aubert-Krier,J. : Gestion De L'Entreprise, Paris, 1981
Audoye, J.M. : Le Fonds De Roulement, Enreprise Moderne D'Editon, Paris, 1982
Bektöre,S.Çömlekçi,F. : Fond De Rolement Et Politique Financier, Paris, 1979.
Defoss, G. : La Gestion Financiere Des Entreprises, Pres Universitaires Da France, Paris, 1974.
Depallens, G. : Gestion Financiere De L'Enreprise, Sirey, Paris,1977
Durmuş, A.H. : Mali Tablolar Tahlili, İstanbul, 1989
Gönenli, A. : Finansal Tablolar, İstanbul, 1979
Gönenli, A. : İşletmelerde eFinansal Yönetim, İstanbul, 1979
Lavaud, R : Comment Mener Une Analyse Financiere, Dunod, Paris, 1974.
Van Horn, J.C. : Gestion Et Politique Financiere, Dunod, Paris 1973.